

ՔԵՕՐՕՂԼԻՆ ԿԱԼԱՆԱԻՈՐ

(Մի արկած Քեօրօղլու կեանքից)

ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅԵԱՆՑԻ

Քեօրօղլին զող չէր և ոչ աւազակ, այլ մի ինքնագլուխ իշխան, իսկ այդ անկախութեանը հասել էր նա իր անվեհերութեամբը և քաջագործութիւններովը։ Նա չէր յափշտակուժ և կողոպտում, այլ հարկ ու մաքս էր առնում և չլուռողներին անխնայ պատժում։ Բայց Իրանի թագաւորը նրան համարում էր աւազակ. այսպէս էին ճանաչում նրան և սուլթաններն ու խալիֆաները, որոնց կարծիքը Քեօրօղլու համար նշանակութիւն չունէր. նա այսպէս էր դատում։

— Եթէ հարկ առնելը մեղք է, ինչո՞ւ իրանք առնում են։ Եթէ հնազանդւելը լաւ բան է, ինչո՞ւ իրանք ինձ չեն հնազանդւում։ Իրանք զօռով ու բռնութեամբ են տիրում աշխարհին, ես էլ իրանց պէս կը վարեմ։ Այդ բարբարոս աւազակները իրանց աչքի գերանը չեն տեսնում, բայց համարձակում են իմ աչքումը շիւղ զանել։ Իրանք իրանց աւազակ չեն համարում, չը նայած, որ նոյն իսկ Աստուծոյ փառքն են յափշտակում, իսկ ինձ՝ Աստուծոյ ամենախոնարհ ծառայիս՝ համարում են աւազակ։

Այսպէս էր դատում Քեօրօղլին, իբրեւ բնութեան պարզ որդի, որի դուխը լցւած չէր զանազան կանխակալ կարծիքներով։

Բայց ամենայն օր զանդատ ու բողոք էր, որ անընդհատ հասնում էր Իրանի թագաւորին, որին յանդիմանում էլ էին, թէ՛ եթէ դու ես մեր թագաւորը, ազատի՛ր մեզ Քեօրօղլու ձեռից, որ քեզ ծառայենք, իսկ եթէ ոչ՝ մենք կամայ ահամայ պիտի Քեօրօղլուն

հպատակենք, նրան ծառայենք: Եւ ահա ինչ էին ասում իրանց զանգատներում Քեօթօղլու մասին—

Նա, ասում էին, թալանում է քարւանները, գերի է տանում հարուստ վաճառականներին և մինչև մեծ փրկանք չի առնում, բաց չի թողում:

Գիւղացիներին ողջի է կանգնեցնում իրանց խաների ու բեգերի դէմ, կոտորում և կոտորել է տալիս կալածատէրերին ու տէրութեան կապալառուներին, և այսպէսով իր կողմն է գրաւում երկրագործ ժողովրդին: Կոտորում է հարկահաններին և հաւաքած հարկերը բաժանում չքաւոր գիւղացիներին:

Շատ անգամ կտրում է գիւղացոց յարաբերութիւնը քաղաքացոց հետ, ուտեստի պաշարը լծանգացնում, և մինչև քաղաքներից մեծ վճար չի առնում, յարաբերութեան կապը չի արձակում: Քրիստոնեաներին առանձին պաշտպանութիւն է ցոյց տալիս և նրանց պաշտպանութիւնը գտնում ամեն տեղ:

Որտեղ մի կարգէ դուրս քաջ տղամարդ կայ, գնում է Քեօթօղլու դրոշակի տակ մտնում: Որտեղ մի փախստական և մահապարտ կայ, նրա հովանաւորութեանն ու պաշտպանութեանն է դիմում: Այսպէսով նա կազմակերպած խումբեր ունի երկրի բոլոր ամուր տեղերում: Բոլոր անմատչելի բերդերին փրկելով ամենի վրայ իր անունն է դրօշմել: Բոլոր խումբերն իրար հետ սերտ կապ ունին, և հարկաւոր դէպքերում միմեանց օգնութեան են հասնում:

Ամեն հաւատի ու ցեղի մարդ կայ նրա խմբի մէջ, բայց միանգամ այդ խմբի մէջ մտնելով ոչ մի հաւատի չեն ծառայում, ամենքն էլ միապէս դառնում են անհաւատ և ծաղրում ամեն հաւատ: Ձեն ընդունում միայն այն մարդիկը, որոնք որ և է քաջութեամբ իրանց յայտնի չեն կացուցել, կամ որ և է դժւար յանձնարարութիւն և փորձ չեն կատարել: Ինքը պաշտելու չափ սիրում է ամեն մէկին և ամենի չիմար քիմքը կատարում, նոյն իսկ իր կեանքը վտանգի տակ դնելով: Բոլոր սիրահարներին իրանց մութագին է հասցնում, բերելով նրանց սիրոյ առարկան: Ինքն էլ ամեն մի բերդում մի առանձին սիրուհի ունի: Իրանց սիրուհիներին փակած չեն պահում, նրանք պարտաւոր են զինավարժութեամբ սարապել, ձիավարութիւն գիտենալ և հարկաւոր դէպքերում քա-

ջութեամբ կուել: Այս կերպով ահա նա հաւաքել է երկրի ամենագեղեցիկներին և ամենաքաջերին, որոնք հմայւածի պէս անձնւորութիւն են ցոյց տալիս նրան, և անհաւատ լինելով՝ նրան միայն հաւատում ու սիրում:

Քեօրօղլին ամենից շատ վնաս էր հասցնում Իրան աշխարհին: Այդ ատելութիւնը ժառանգական էր, հօրից օրդուն անցնելով, որի պատճառն ուրիշ անգամ կը պատմենք, որովհետեւ շատ երկար է: Բայց Քեօրօղլուն ժամանակակից Իրանի թագաւորը մի վեհանձն մարդ էր: Նա երբ որ լսում էր Քեօրօղլու քաջութիւնը, մտքումն ասում էր. եթէ ես թագաւոր չը լինէի, ամենայն ուրախութեամբ Քեօրօղլու քաջերից մէկը կը դառնայի, նրա պէս ազատ կեանք կը վարէի: Այս պատճառով նա ահագին զօրքով, (մօտ երեսուն հազար հոգուց բաղկացած) ուղարկեց իր ամենից փոքաւոր քորապետին—Բօլի բէգ անունով և պատուիրեց նրան, որ Քեօրօղլուն կալանաւորէ, պաշարելով այն բերդը, ուր որ նա կը լինի: Սպանելու հրաման չը տուաւ, ընդհակառակը, ասաց, որ եթէ Քեօրօղլուն սպանես, քեզ կախաղան կը բարձրացնեն: Եթէ քաջ ես, նրան պէտք է բերես ինձ մօտ ողջ առողջ:

Իրանի թագաւորը չէր ուզում զրկել Քեօրօղլու պէս մի անւանի հերոսից, և ուզում էր նրան իր մօտ տանել և նրանով յաղթել իր արտաքին թշնամիներին: Բօլի-բէգը նախ պիտի աշխատէր, զանազան խոստումներով Քեօրօղլուն հրաւիրել շահի մօտ, իսկ եթէ այդ չը յաջողէր, միայն այն ժամանակ պիտի զօրծ դնէր իր ահագին բանակի ուժեր:

Քեօրօղլին այդ ժամանակ գտնւում էր մեր երկրումը, որ Իրանի իշխանութեան տակն էր: Երբ էր այդ ժամանակը, յայտնի է, և ոչ տեղն է յայտնի որոշակի: Աւանդութեան մէջ լինւում են Թօնա դեռ, Չամլի-բէլ սար, որոնք մեզ այսօր անյայտ են, բայց Քեօրօղլու իրան խաղերից երևում է, որ այդ անցքը պատահել է այժման Մուշի մօտերքումը:

Թագաւորի մտադրութիւնը Քեօրօղլու մասին թեպէտ անկեղծ էր, նա անշուշտ մեծ պատուի կը հասցնէր Քեօրօղլուն, աւելի քան

ներկայ շահը մեր Քեարամին, բայց Քեօրօղլին իր բոլոր յատկութեամբ բնածին լինելով՝ աւելի լաւ էր համարում Հայաստանի հովասուն լեռներում ազատ աւազակ համարելի, քան թէ շահնշահի եռապարիսպ պալատում նոյն իսկ շահ լինել, ուր մնաց, որ ինչքան էլ մեծ իշխան լինէր, դարձեալ շահի ստրուկը պիտի համարէր։ Լինել հպատակ, թէև հազար ու մէկ շքանշանով զարդարած՝ ատելի էր բնութեան ազատ զաւակին։

Քեօրօղլին սովորութիւն ունէր շատ անգամ ծպտած ման գալու։ Նստում էր մի իշի կամ ջորու վրայ, աշըղի հագուստով (աշըղները ջոկ հագուստ ունէին հնումը), սաղը մէջքից կախած, առանց որ և է զէնքի և գիւղէգիւղ թափառելով, զանազան տեղեկութիւններ էր հաւաքում, և ըստ այնմ իր զգուշութիւնը զործ դնում և անելիքն անում։ Մէկ անգամ էլ հէնց այսպէս ծպտած ժամանակ լսում է, որ Բօլի-բէգը եկել է մեծ զօրքով և բանակ է դրել Թօնա գետի մօտ։ Եկել է ոչ իբրև զօրքով պատերազմ, այլ իբրև մի ցեղապետ իր ժողովրդով ամարանոց, իր հետ բերել է և իր կանանցը։ Բոլոր հարիւրապետներն ևս բերել են իրանց գերդաստանը, որով կազմել են մի թաթարական օրդու։ Իրանց հետ ունին նաև ոչխար, տաւար, ուղտեր և ամենայն ինչ։ Ի հարկէ այս աւելորդ բաներն այնքան շատ չէին, որ իսկոյն չիմացէր, թէ սա մի խաշնարած ժողովրդի չուփն չէ մի տեղից միւս տեղ, այլ պատերազմական նպատակ ունեցող մի բանակ է։

Քեօրօղլին, առանց երկար մտածելու, իր ջորին քշում է ուղիղ դէպի այդ բանակը, որ կշռէ նրա որպիսութիւնը։ Հէնց որ նրան տեսնում են, իբրև աշըղի, ամեն մէկն իր կողմն է քաշում և հրաւիրում, բայց Քեօրօղլին ոչ մէկին չի լսում, քշում է ջորին և իջնում զօրապետի վրանի առջև։ Բօլի-բէգը շատ ուրախանում է և հրամայում է նրան ցոյց տալ իր շնորհքը, զարձացնել իր խաղերով, և եթէ գիտէ, Քեօրօղլու խաղերիցն ասէ։ Այս առաջարկութիւնից օգուտ քաղելով՝ Քեօրօղլին ասում է հետեւեալ խաղը մեղմացնելով իր անեղ ձայնը, որ չը ճանաչի։

Ո՛վ կաք այս բանակում իմ ծանօթներից,

Շուտով իմ քաջերին մի լուր հասցըրէք։

Թող յարձակին ամեն կողմից խմբերով՝

Ինձ էլ մէկ վահան ու մի թուր հասցրէք.

Հասէք, շուտով հասէք,

Մի լուր հասցրէք:

Ասացէք՝ եկել են դեղնած բոստանչիք,

Արխաշրով փորերն ուռած թուլուղչիք,

Սուր չը տեսած, բանից փախած փինաչիք,

Եկէք այս խեղճերին առողջացրէք.

Հասէք, շուտով հասէք,

Մի լուր հասցրէք:

Ձեն ճանաչում արծիւն ազաւաի շորում,

Ձորս կողմից ծաղրում են ու կտցահարում,

Քեօրօղլուն բռնելու թակարդ են լարում,

Եկէք սրանց գլխում մի խելք մտցրէք.

Հասէք, շուտով հասէք,

Մի լուր հասցրէք:

Քեօրօղլու խաղի միտքը լաւ հասկացան նրա բարեկամ լրտեսները և շտապեցին լուր տանելու նրա քաջերին: Բայց Բօլի-բէզն ևս կասկածի եկաւ, թէ սա ինքը չէ արդեօք Քեօրօղլին, և հարցրեց.

—Աշըղ, այդ խաղը երբ է ասել Քեօրօղլին:

Քեօրօղլին պատասխանեց.

—Միթէ քեզ յայտնի չէ, խան, որ փաղիշահը քանիցս անգամ ուղեցել է կալանաւորել Քեօրօղլուն. մէկ անգամ էլ Բօլի-բէզին է ուղարկում մեծ զօրքով: Քեօրօղլին աշըղի հազուստով պատահմամբ ընկնում է նրա բանակը, ուր և ասում է այս խաղը, որով խմաց է տալիս իր քաջերին, թէ ուր է ընկել ինքը, և նրանք էլ գալիս են ազատում:

—Այդ Բօլի-բէզը չի լինում, աշըղ, այլ դուցէ վէլի-բէզը լինի եղած: Բայց դու այս ասա, ինչո՞վ ես հաստատում, որ դու ինքը չես Քեօրօղլին, որովհետեւ ինքը քեզ մասնում ես, խոստովանւելով, որ Քեօրօղլին երբեմն ծպտելով՝ աշըղութիւն էր անում:

—Խան, հէնց այդպէս էլ հարցրել է Բօլին, և տեսէք՝ Քեօրօղլին ինչ է պատասխանել—

Ինչով ուղես, Բօլի, ես երդում կուտեմ,

Որ ես մի խեղճ հայ եմ և ոչ Քեօրօղլին:

Երկինք, գետինք, Աստուած վկայ կը կանչեմ,
Որ ես մի խեղճ հայ եմ և ոչ Քեօրօղլին.

Հայ եմ, հայ, հարայ,

Հայ եմ, ուղիղ հայ:

Հայի ձեռին դու չես տեսնիլ սուր ու թուր,
Այդ բանն արգելել է մեր մեծն Այսմաուր,
Թէկուզ զլիսիս թափես հազար թուք ու մուր,
Ես մի անբախտ հայ եմ և ոչ Քեօրօղլին.

Հայ եմ, հայ, հարայ,

Հայ եմ, ուղիղ հայ.

Եթէ թուրը ձեռին Քեօրօղլուն տեսնես,
Հաւատա ինձ, Բօլի, դու կը սարսափես,
Թէպէտ սաղ էլ ունի, երգում է ինձ պէս,
Բայց ես մի խեղճ հայ եմ և ոչ Քեօրօղլին,

Հայ եմ, հայ, հարայ,

Հայ եմ, ուղիղ հայ:

— Սպասիր, աշըղ, ասում է Բօլին, այդ իմ հարցի պատասխանը
չէր: Ես իսկական Բօլի-բէգն եմ և ոչ Ալին կամ Վէլին, և հիմա ուղղակի
հարցնում եմ քեզ. ինչի՞մ վ ես ապացուցանում, որ դու Քեօրօղլին չես:

— Խան, ես այդպէս չը հասկացայ, պատասխանեց Քեօրօղլին,—
ես հէնց իմացայ, թէ դու Բօլի-բէգի հարցումը տըւիր, ես էլ
Քեօրօղլու պատասխանն ասեցի: Եթէ ինձ վրայ կասկած ունիս, որ
մտքովս անցնել չէր կարող, ուրեմն լսիր իմ պատասխանը:

Քեօրօղլին ուզում էր միայն զբաղեցնել Բօլի-բէգին, մինչև
կը հասնեն իր քաջերը, բայց և այնպէս, նա այլ ևս չի ուզում
իրան նւաստացնել և յայտնում է, թէ և մութ կերպով, որ ինքն է
Քեօրօղլին և ունի հայկական ծագումն:

Ես մի Զալալի եմ, անունս է Ռուշան,

Հօրս անունն Խոռ ¹⁾, մօրըս Խորիշան.

¹⁾ Աւանդութիւն կալ, որ Ռուշանի հայրը քեօր չի եղել, որ
կը նշանակէ կոյր, այլ Խոր կամ Խոռ, որ մի հաւ է եղել Խորխոռունեաց
ցեղից, բայց աւաղակ դառնալով խառնել է Զալալի ասում քրդական
ցեղի հետ և համարել քուրդ կամ թուրքովն: Այդ ժամանակ ահա նրա
Խոռ անունը ազաւաղելով դառել է քեօր և լեռու էլ կարծւել է, թէ նա
կուր է եղել...

Արհեստով աշըղ եմ, ինչպէս տեսնում էք,
 Որ ես Քեօրօղլին չեմ, ահա ձեզ նշան,
 Կանչում եմ նշան նշան,
 Պատմում եմ նշան նշան,
 Մարդն ունի մարդու պատկեր,
 Շունն էլ ունի շան նշան
 Եթէ իրաւ ես լինէի Քեօրօղլին,
 Իմըս լինէր նրա թուրը, նրա ձին,
 Այն ժամանակ կը տեսնէիր, Բօլի-բէգ,
 Որ Քեօրօղլուց պակաս քաջ չէ Խօրօղլին,
 Ձեմ թաքցընում, խոր եմ խոր,
 Իմ թշնամուն խորեմ խոր,
 Աղբիւրի պէս բարակ եմ,
 Ծովի նման խոր եմ, խոր,
 Քեօրօղլին է իմ սիրելին, իմ խանը,
 Ես նրա երգին եմ, նա իմ պաշտպանը,
 Նրա ահեղ ձայնը միայն լսելով՝
 Դողում, զարհուրում է ողջ Պարսկաստանը,
 Վախ չունիմ մահ ու ահից,
 Ազատ եմ մահու ահից,
 Մարդիկ մահով չեն մեռնում,
 Այլ միայն մահու ահից,
 Խօրօղլին եմ, ոչ մի բանից ահ չունիմ,
 Ինքս մեծ իշխան եմ, թէեւ գահ չունիմ,
 Թող ողջ լինի միայն իմ զօչ Քեօրօղլին,
 Սուլթան ու խաներից ոչ մի շահ չունիմ,
 Ձեմ սիրիլ խան ու սուլթան,
 Կատեմ իշխան ու սուլթան,
 Խան կայ մի խան չարժէ,
 Սուլթան կայ՝ անուս—ուլ—թան:

Այս երգից յետոյ Բօլի-բէգն ասում է.

—Աշըղ, իրաւ որ դու քուրդ ես ու քրդավարի էլ խաբում
 ես ինձ: Եթէ դու Քեօրօղլին չես, այլ Խօրօղլին, այդ ինձ համար
 միեւնոյն է, երկուսդ էլ վտանգաւոր էք: Ես Խօրօղլուն կը բռնեմ,
 Թող Քեօրօղլին գայ նրան ազատէ:

Այս ասելուց յետոյ՝ Քեօրօղլու ոտները կապել է տալիս, ուղու՞մ է կապել տալ և կռները, բայց Քեօրօղլին խնդրում է, որ կռներն ազատ թողնեն ու սաղը ձեռքիցը հանեն, ասելով —

— Խան, այս շատ մեծ պատիւ է, որ ինձ տալիս էք, ասած է՝ մէկ օրւայ խանու թիւնն էլ է խանու թիւնն. դուք մէկ օրով ինձ Քեօրօղլի էք շինում, թոյլ տւէք ուրեմն Քեօրօղլու խաղերիցն ասեմ ձեզ համար, մինչև կը լւնէք իսկական Քեօրօղլուն և խեղճ աշրդիս կազատէք:

Եւ Քեօրօղլին սկսեց բուն Քեօրօղլու անեղ ձայնով հետեւեալ խաղը.

Բօլի, նամազդ արա, մեղքերդ քաւիր,
Հրէս որտեղ որ է՝ քաջերըս կը դան,
Դազաղըդ շինել տուր, պատանդդ կարիր,
Հրէս հոգիդ առնող դեւերըս կը դան.

Եկէք, քաջեր, եկէք,

Ել մի ուշանաք:

Մէկ կայ հազար արժէ, հազար կայ ոչ մին,
Ամբողջ բանակովդ չարժես իմ մէկին,
Գերանդիով, թոփուզներով ահագին,
Հրէս կացնով ջարդող գիժերըս կը դան.

Եկէք, քաջեր, եկէք,

Ել մի՛ ուշանաք:

Քեօրօղլուս աթոռն է անառիկ Սասուն,
Հսկաներիս թիւն է մինչև քառասուն.
Լացէք գլուխներըդ, ով դուք անասուն,
Հրէս ձեզ պատառող վազրերըս կը դան.

Եկէք, քաջեր, եկէք,

Ել մի ուշանաք:

Քեօրօղլու անեղ ձայնից ոչ միայն մարդիկ սարսափեցին, այլ և բոլոր անասունները, որոնք կարծեցին թէ առիւծ է մոնչում: Սաստիկ վախեցաւ և ինքը Բօլի-բէզը, բայց ինքն իրան անհոգ ձևացրեց, չուզենալով հաւատալ, թէ նա ինքն է Քեօրօղլին: Այս միջոցին Քեօրօղլու աչքը պատահմամբ ընկաւ դէպի վարագոյրը, (որի ետեւը ծածկւած էին Բօլի-բէզի կանայքը և ծակուծուկերից

նայում էին Քեօրօղլուն ու հիանում) և մէկի սիրունիկ աչքերը տեսնելով, մոռացաւ իր քաջերին, և սկսեց իր երգը դէպի նոյն գեղեցկուհին դարձնել.

Ամպերում թաքնւած, իմ սիրուն արեւ,
Մէկ փայլում ես, մէկ էլ ծածկւում խաւարում.
Վանդակի մէջ դրած սոխակի նման,
Մէկ երգում ես, մէկ էլ լռում ու տխրում.

Ինչ՞մէ, հոգիս, ինչ՞մէ,
Ինչ՞մէ ես տխրում:

Արեւազուրկ ծաղիկ, անջուր, թափահար,
Վարդ, դու կուգես քեզ մի բիւլբիւլ սիրահար.

Ազաւ մարդըդ քեզ անում է կոցահար,
Գիտէ որ դու իրան սրտով չես սիրում:

Ինչ՞մէ, հոգիս, ինչ՞մէ,
Ինչ՞մէ չես սիրում:

Քեօրօղլուս պէս մի քաջի ես շու արժան,
Որ դրախտ դարձնեմ այդ կեանքըդ դաժան,

Դու կը լինիս իմ սիրուհիս անբաժան,
Այժմէն իսկ իմ հոգին քեզ եմ նըւիրում,
Հաւատա ինձ, հոգիս
Քեզ եմ նըւիրում:

—Լռիր, յանդուգն, բղաւեց Բօլի-բէզը խանդոտութիւնից կատաղած և հրամայեց կապոտել Քեօրօղլու կոները: Քեօրօղլին բ. մի ընդդիմութիւն ցոյց չը տւաւ: Նա այդ բոլորը մի կատակ էր համարում, իսկ նրանց թոկերն իր համար մի սարդի ոստայն:

Քեօրօղլու ձեռք ու ոտը կապոտելուց յետոյ, մի թոկ էլ վզիցը կապեցին և Բօլի-բէզի հրամանով ասրան Փօնա գետի սփը, որ նրան ընկղմեն գետի մէջ առանց խեղդելու, այլ աջնքան ընկղմեն և հանեն, մինչև ուժից ընկնի իսպառ և ուղիղը խոստովանի, եթէ ինքը ճշմարիտ Քեօրօղլին է:

Գետափին ձիաներ կային օրուգ տւած: Հէնց որ մօտեցաւ այդ ձիաներին, թոկերը կտրատեց, իր տանողներին քարերի պէս շարտեց գետի մէջ, իսկ ինքը մի ոստիւնով թռաւ մի լաւ ձիու վրայ և անթամբ ու անսանձ ձիու գլուխը երկու ձեռքով իր ուղած

կողմն ուղղելով, դուրս պրծաւ բանակից: Այս անակնկալ դէպքի վրայ ամենքն էլ շփոթւեցին ու շշկւեցին, բայց մէկ էլ որ տեսան հեռւից մի թանձր փոշի բարձրացած վազում է դէպի իրանց այնպէս արագ, որ կարծես նրան մղում էր մի անեղ փոթորիկ, բոլորովին սարսափի մէջ ընկան:

Այդ թողն ու դումանը բարձրացրել էին Քեօրօղլու քաջերի ձիաները, որոնք չգալիս էին սրարշաւ և նրանց տրոփիւնի ձայնը արդէն մինչև բանակն էր հասնում: Բօլի-բէգը, որ Քեօրօղլու կողմից յարձակւելու յոյս չուներ բոլորովին, և ով կը համարձակէր մի փոքրիկ խմբով ամբողջ բանակի վրայ յարձակւել, շուտով պատարասուեց դիմադրելու: Բայց ինչ օգուտ: Եկողները հազարներից ընտրած մի մի դիւցազն էին, և իրանց քաջութան համեմատ մի-մի սարսափելի մականուն ունէին շքանշանի անդ ստացած, ինչպէս՝ վարազաթուր, գայլաբերան, փղակնձիթ, վազրաճանգ, առիւծաթաթ, անասան, զարհուրելի, Ասլանբալա (առիւծի ձագ), Քեարքեադան (միեղջերու), Ազրայիլ (չար հրեշտակ), Արխազան կամ Արդդան (քառասունին ջարդող): Քեօրօղլին չուներ ոչ մի մականուն, բայց երբեմն անւանւում էր հաստընչացք և անեղաձայն:

Քեօրօղլին արդէն նստել էր Առաթի վրայ և ձեռքն առել իր վահանն ու թուրը: Նա գալիս էր ամենի առջևը: Բանակին մօտեցան թէ չէ՝ այնպէս յարձակւեցան, ինչպէս ժիր հնձողները հասած արտի վրայ և սկսեցին հնձել անխնայ: Զիաւորները հնձում էին, իսկ ձիաները ոտնատակ տալիս, կասում: Հնար չը կար դիմադրելու, զօրքը երեսը շրջեց և փախուստ տւաւ: Փախաւ և Բօլի-բէգը, բայց նրան շրջապատեցին և կալանաւորեցին: Քեօրօղլին ազատեց նրան, միայն կանաչքն առաւ ձեռիցը և բաժանեց իր քաջերի մէջ վիճակով: Ինքը չառաւ ոչ մէկին, որ իր Նիգարի սիրտը չը պակսեցնէ: Բացի Նիգեարից, որին սիրում էր բոլոր սրտով, ուրիշ կին չուներ, թէպէտ կարծում էին, որ նա շատ կանայք է պահում:

Այս փառաւոր յաղթութիւնից յետոյ երբ որ վերադարձաւ ոտուն, Քեօրօղլին մի փառաւոր խնջոյք տւաւ, երգերով պատմեց Նիգեարին բոլոր անցքը և անուն անուն զովեց իր քաջերին, մէկ մէկ թւելով ամեն մէկի արածը: Նիգեարն էլ ինչան շնորհակալու-

Թեան մի ահագին Թաս լցնում էր գինով և իր ձեռքով տալիս
ամեն մէկին: Գերի ընկած սիրուն տիկիններն էլ շատ ուրախ էին,
որ գերւելով, ազատւել են իսկական գերութիւնից, և փոխանակ
ամենքը միասին մի վատոյժ մարդ ունենալու, հիմա ամեն մէկը
միայնակ կուենայ մի հերոս:

Մեր քաջերն իրանց խնջոյքը վերջացրին հետևեալ պարզ եր-
գով, որ երգեցին ամենքը միատեղ մի ուրախ եղանակով—

Հայրը պատերազմ գնաց,

Որդին ծածուկ հետևեց,

Հօր գլխին սուր սլքսլըղաց,

Որդին նրան ազատեց:

Այ բանտ, դրանտ,

Դրա — րա — րա — րանտ:

Հայրը որդուն գիրկն առաւ,

Նրա ճակտից համբուրեց,

Որդին Թուրը ձեռքն առաւ,

Հօր Թշնամուն խորտակեց.

Այ բանտ, դրանտ,

Դրա — րա — րա — րանտ:

Մայրը շատ փսոսում էր,

(Որդին էր դեռ պատանեակ)

Նրա համար հիւսում էր

Թարմ ոտերից մի սլսակ:

Այ բանտ, դրանտ,

Դրա — րա — րա — րանտ:

Որդին եկաւ յաղթական,

Հետն էլ բերաւ զեռահաս

(Իր մօր համար օգնական)

Մի գեղեցիկ նորահարս:

Այ բանտ, դրանտ,

Դրա — րա — րա — րանտ,

Մայրը եփեց ձըւածեղ,

Ուտեցրեց երկուսին,

Յետոյ շինեց փափուկ տեղ,

Պառկեցրեց միասին:

Այ բանտ, դրանտ,

Դրա—րա—րա—րանտ:

Վ Ե Ր Զ Ա Բ Ա Ն

Աշըղները երբ որ պատմում են այս արկածը և վերջացնում,
սովորաբար մի խրատական կամ ծիծաղաշարժ խաղ էլ իրանցից
են ասում կամ նոյն իսկ Քեօրօղլու ասածներից ուրիշ դէպքում:
Իբրև օրինակ բերենք հետեւեալ խաղը:

Ով որ ձուկ բռնել չը գիտէ,

Կարթի պատին թնչ կիմանայ,

Խըխունջներից գոհ եղողը

Թարթի պատին թնչ կիմանայ.

Ով է տեսել փայտից մաշա,

Կամ բօշալից դառած փաշա ¹⁾:

Ով սիրում է փթած հինը,

Զի հասկանալ նորի գինը,

Քուչէքն ընկած թեթև կինը

Մարդի պատին թնչ կիմանայ:

Քուրդը չի սովորիլ փեշակ,

Պղպեղը չի դառնալ մեխակ,

Ագռաւը որ դառնայ սոխակ,

Վարդի պատին թնչ կիմանայ:

Սուտ չէ Քեօրօղլու ասածը,

Նրա երգածն ու խօսածը,

Փալաններում մեծացածը

Զարդի պատին ինչ կիմանայ:

Աքաղաղը չէր հաւանում սոխակին

— Կուղբս, ասաց, հարցնենք աւանակին,

— Ո՛չ, ո՛չ, պատասխանեց սոխակը,

Ես աւերի զարուլ եմ քո ճաշակին...

¹⁾ Ամեն տնավերջում, ըստ կամի, աւելացնում են աղապիսի ասածներ: